

Izvorni znanstveni rad
UDK: 726:27(497.586Dubrovnik)“15“(084.3)
DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/yl4okfl0z9>
Primljeno: 10.7.2020.
Prihvaćeno: 11.9.2020.

CRTEŽ S PRIJEDLOGOM LOKACIJE CRKVE SV. ROKA U DUBROVNIKU IZ 1532/33. GODINE*

DANKO ZELIĆ

SAŽETAK: U radu se predstavlja i analizira perspektivni crtež s prijedlogom lokacije i crkve sv. Roka u Dubrovniku, nedavno uočen među priložima 26. sveska serije zapisnika Vijeća umoljenih (1489-1492) u Državnom arhivu u Dubrovniku, jedini sačuvani slikovni izvor te vrste iz doba Republike. Premda zamisao o gradnji crkve u dnu trga južno od Velike Onofrijeve fontane nije realizirana, crtež je dragocjen jer osim o predmnijevanom sakralnom zdanju svjedoči i o nestalim srednjovjekovnim građevinama i urbanističkom ambijentu trga (današnje Poljane Paska Miličevića). Budući da crtež nije ni datiran ni potpisan, raspravlja se i o povodu i vremenu njegova nastanka te zaključuje da je najvjerojatnije načinjen između veljače 1532. i svibnja 1533. godine, da bi poslužio kao podloga za donošenje odluke o lokaciji crkve u Vijeću umoljenih. U dodatku se objavljuje još jedan nepoznati dokument, pronađen u istoj skupini listova i sadržajem povezan s crtežom. Posrijedi je (također nedatirana) zamolba Vijeću umoljenih za gradnju crkve i osnivanje bratovštine Sv. Roka, možda svjedočanstvo o prvoj, tj. najranijoj inicijativi za podizanje crkve posvećene tom svecu, zaštitniku od kuge unutar grada.

Ključne riječi: Dubrovnik, 16. stoljeće, sakralna arhitektura, kuga, urbanizam, vizualni dokumentarni izvori, perspektivni crtež, idejni nacrt

Keywords: Dubrovnik, 16th century, religious architecture, plague, urban development, visual documentary sources, perspective drawing, outline drawing

U skupini slobodnih listova uloženi u 26. svezak serije zapisnika odluka Vijeća umoljenih (*Acta Consilii Rogatorum*; 1489-1492.) u Državnom arhivu

* Ovaj rad nastao je u okviru projekta Instituta za povijest umjetnosti “Graditeljska baština jadranske Hrvatske u ranom novom vijeku i pisani povijesni izvori”, PU-IPU-2019-3.

u Dubrovniku nalazi se do sada začudo neuočen vizualni izvor - perspektivni crtež s prikazom crkve u dnu, tj. na južnom dijelu trga uz Samostan sv. Klare (danas Poljane Paska Miličevića).¹ Riječ je o jedinom do danas sačuvanom dokumentu te vrste iz doba Republike.²

Crtež je načinjen perom i kistom na cijeloj plohi arka papira prilično velikih dimenzija - visine oko 295 mm, širine oko 425 mm.³ Dobro je sačuvan.⁴ Preklopljeni je dvolist bio još dvaput uzdužno presavijen napola, a temu prikaza nedvosmisleno otkriva zapis *Pro ecclesia Sancti Rochi* pri vrhu njegova vanjskog lica. Zamišljena crkva i okolni prostor obuhvaćen kadrom crteža prikazani su u pogledu sa sjevera, iz visoko postavljenog očišta. Mjerilo crteža po prilici je 1 : 110.⁵

Zamisao predložena crtežom nije bila realizirana, niti kada je riječ o mjestu, niti o izgledu građevine; crkva sv. Roka podignuta između 1543. i 1555. godine na nedalekoj lokaciji u Ulici od Domina (danas: Za Rokom) arhitektonski se umnogome razlikuje od zdanja na crtežu.

Svrha je ovoga rada stoga u prvom redu analizirati crtež u svim njegovim informativnim aspektima, ne samo kada je riječ o izgledu zamišljene crkve, nego i o njezinom stvarnom, u međuvremenu “od temelja” preoblikovanom arhitektonskom ambijentu. Nadalje, budući da crtež nije ni potpisan ni datiran, a ne spominje se izrijekom ni u registrima odluka Vijeća umoljenih proučenim za ovu prigodu,⁶ u radu će u svjetlu otprije poznatih i novouočenih arhivskih podataka biti razmotrena i pitanja o svrsi, povodu i vremenu njegova nastanka.

Građevine i prostori na crtežu

Crkva sv. Roka

Crkva sv. Roka u središtu kompozicije crteža jednostavno je jednobrodno zdanje pravokutnog tlocrta. Smještena u dnu trga i orijentirana u pravcu sjever-jug, građevinskim se linijama uklapa u kardinalne pravce urbanističkog rastera.

¹ *Acta Consilii Rogatorum*, serija 3, sv. 26, Državni arhiv u Dubrovniku.

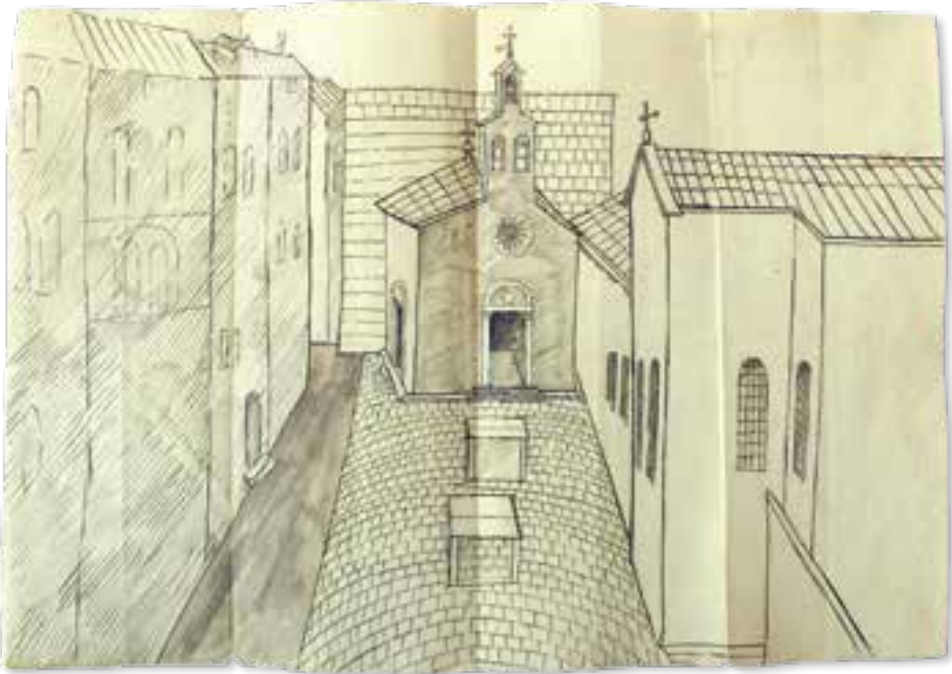
² Crteži i nacrti arhitektonskih cjelina i detalja često se spominju u starijim dubrovačkim arhivskim vrelima, v. Cvito Fisković, *Naši graditelji i kipari XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku*. Zagreb: Matica hrvatska, 1947: *passim*.

³ Drugim riječima, dimenzije crteža približno odgovaraju današnjem formatu A3.

⁴ Žučkasti okomiti tragovi i manja oštećenja na duljim rubovima papira posljedice su presavijanja.

⁵ Taj omjer dobiven je usporedbom duljine apside crkve sv. Klare na crtežu (53,5 mm) s analognom mjerom postojećeg objekta izgrađenog izravno na njezinim temeljima (5,8 m).

⁶ *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 25 (1485-1488) – sv. 41 (1531-1534).

Crtež s prijedlogom lokacije crkve sv. Roka
(*Acta Consilii Rogatorum*, serija 3, sv. 26, uloženi list, Državni arhiv u Dubrovniku)

Zapadna joj je stranica tik do istočnog zida Samostana sv. Klare, a dva su joj pročelja slobodna. Glavno je okrenuto prema sjeveru, trgu južno od Velike fontane (koja na crtežu nije prikazana), a bočno prema istoku, tj. Ulici od puča.

Zidovi vidljivih pročelja crkve počivaju na niskim zakošenim soklovima. U središnjim su im osima po jedna vrata. Kamenih su okvira, s pravokutnim svijetlim otvorima i polukružnim lunetama. Vrata na glavnom pročelju, pred kojima su dvije masivne kamene stube, nešto su veća; na njihovim glatkim dovratnicima naznačene su baze i kapitelne zone, a u luneti je (sjededeći?) kip sveca. Iznad portala je prozorska ruža (rozeta). Do jednostavnijih i nešto manjih vrata na bočnom pročelju, postavljenih, kako se čini, u osi Ulice od puča, vode četiri koncentrične kamene stube.

Plohe zidova crkve su glatke, a sjeverno pročelje je k tomu sjenčano gustim kosim linijama. Građevina je natkrivena jednostavnim krovom na dvije vode s pokrovom od kupa kanalice. Nad zabatnim završetkom pročelja izrasta težak zidani zvonik na preslicu s trima zvonima, dvama u nižoj i trećim u višoj zoni.

Detalji tog plastički najistaknutijeg elementa arhitekture zdanja - kameni okviri otvora i zvona ovješena o horizontalne drvene grede - predočeni su vrlo pomno. U usporedbi sa sačuvanim primjerima takvih konstrukcija, zvonik je znatno izraženijeg vertikaliteta, masivniji i zatvoreniji, a njegovi uski, polukružnim lukovima završeni otvori doimaju se premalima u odnosu na zidnu masu koja ih okružuje. Nad vrhom zabata preslice je metalni križ. Na krajevima njegovih krakova su kuglice, a ispod križa je na kuglastom postolju vertikalni nosač sa zastavicom. Sličan, nešto veći krovni križ, također na postolju u obliku kugle, nalazi se i nad suprotnim krajem sljemena krova, iznad svetišta crkve, odnosno nad vrhom njezina južnog, oku nevidljivog zabatnog začelnog zida.

Trg

Ploha trga istočno od samostanskog sklopa Sv. Klare (danas: Poljana Paska Miličevića) na crtežu je uzdužno podijeljena na dva nejednako široka, grafičkim sredstvima jasno diferencirana dijela, dvije plohe čija se međusobna granica razabire i danas, u novijem kamenom popločenju.

Lijevo je ulica koja uz pročelja kuća na istočnom obodu trga od Place vodi prema jugu gdje se spaja s Ulicom od puča;⁷ površina joj je (jednako kao i Ulice od puča) obojana laviranim tušem; u naravi su, u vremenu nastanka crteža, obje ulice bile popločane opekam.⁸

Znatno (od spomenute ulice približno četiri puta) širi, kamenom popločan zapadni dio trga na kojem se nalazi i crkva sv. Roka pokrov je velike javne vodospreme kod samostana klarisa. Javni puč na početku istoimene ulice bilježi se u gradskom statutu još 1296. (kao *putheus Communis qui est ante monasterium Pulselarum*),⁹ a najstarije sačuvane vijesti o gradnji javne cisterne (zване

⁷ Kao *via que transire videtur a latere monasterii Pulcelarum* ta se ulica spominje u statutarnoj odredbi iz 1296. godine, *Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272*, prir. Zdenko Šundrica, Ivo Veselić i Ante Šoljić. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002: L. VIII, c. 57; str. 464.

⁸ Prvi podatak o popločavanju Ulice od puča potječe iz 1335. godine (Lukša Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*. [Zagreb]: Zavod za arhitekturu i urbanizam Instituta za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1958: 26. Dokument iz 1414. o popločavanju "šest ulica Nadbiskupije" [tj. predjela Garište], cijelog trga kod Samostana sv. Klare i oko krune javne cisterne (*sex contratas archiepiscopatus et totam placiam prope monasterium Sancte Clare et prope puteum gisterne comunis*) donose Risto Jeremić i Jorjo Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika I–III*. Beograd: Centralni higijenski zavod, 1938–1940: I, 51; III, 42–43. Ulica od puča a *Luzariza usque ad Fontanam* ponovno se popločava opekam 1524. godine, a oficijalima je odobreno da građu za taj zahvat nabave izvan Dubrovnika (*Acta Consilii Rogatorum*, sv. 37, f. 161v, 170r).

⁹ *Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272*: VIII, 57, str. 464.

- 1 lokacija crkve sv. Roka “nad cisternom kod samostana klarisa”, tj. prema crtežu
- 2 lokacija crkve sv. Roka izgrađene 1543–1555.
- a Onofrijeva fontana
- b bivši samostan klarisa
- c Poljana Paska Miličevića
- d Ulica od puča
- e Ulica za Rokom

cisterna ad punčelas) na tom mjestu potječu iz 1389-1392. godine.¹⁰ Potkraj 15. stoljeća, budući da je Dubrovnik u međuvremenu dobio tekuću vodu, Vijeće umoljenih odlučilo je vlasništvo nad cisternom prenijeti na Samostan sv. Klare,¹¹ na čiji je trošak između 1488. i 1495. temeljito rekonstruirana i ponovno nadsvođena.¹² Prikaz popločenja na crtežu, s koncentričnim poprečnim sljubnicama jednoobraznih kamenih ploča, svjedoči da ploha trga nad svodovima cisterne nije bila ravna nego blago zaobljenoga presjeka. Na razliku u visinama između njezinih nižih bočnih dijelova i uzdignutog središnjeg dijela jasno upućuju i

¹⁰ R. Jeremić i J. Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika I: 37; III: 10*. Kasniji dokumenti o tom zahvatu publicirani su u edicijama *Odluke Veća Dubrovačke Republike II*, prir. Mihajlo J. Dinić. [Zbornik za historiju, jezik i književnost srpskog naroda, 21]. Beograd: Srpska akademija nauka – Naučno delo, 1964: 522–523; te *Odluke dubrovačkih vijeća 1390.–1392.*, prir. Zdravko Šundrica i Nella Lonza. [Monumenta historica Ragusina, 6]. Zagreb - Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2005: 41, 66, 149-150, 154, 209, 225.

¹¹ Godine 1487. iznesen je čak prijedlog da se sav prostor nad cisternom priključi samostanu (*de dando poncellis Sancte Clare locum cisterne comunis contiguum monasterio a terra supra pro commoditate dicti monasterii et maxime infirmarie et aliarum officinarum*), no odlučeno je da cijeli trg ostane kakav jest te da redovnice “ili nadsvođe” [cisternu] ili daju popločati trg (*quod totus campus restat liber et quod ipse aut involtent aut pavimentum facient super dictum campus*) (*Acta Consilii Rogatorum*, sv. 25, f. 151v).

¹² O opsegu i znatnim troškovima zahvata svjedoče rasprave vođene u Vijeću umoljenih između 1489. i 1495. godine. Odlučeno je da se u samostan prime tri redovnice, a sredstva koja su za rekonstrukciju cisterne pozajmljena iz državne blagajne vraćena su novcem iz njihovih miraza (*Acta Consilii Rogatorum*, sv. 26, f. 33r; sv. 27, f. 144v, 199v).

pristupi u crkvu: pred bočnim su vratima četiri, a pred glavnim portalom samo dvije stube. Na hrptu pokrova cisterne ispred pročelja crkve dvije su masivne zidane kamene krune kubičnog oblika s dvodijelnim poklopcima.¹³

Kuće na istočnoj strani trga

S istoka trg omeđuju uska i visoka pročelja kuća najzapadnijeg bloka južno od Place. Izgrađene u nizu na česticama tipskih dimenzija, četiri su prikazane kuće jednake širine, s jasno naznačenim međusobnim granicama, i visine; posrijedi su trokatnice s niskim prvim katovima.¹⁴

Pročelja kuća su sjenčana, a pojedinosti na njima prikazane su sumarno. Samo druga kuća (gledajući od juga, tj. od Ulice od puča) ima vrata prema trgu. Otvori koji izostaju u nižim zonama na prvoj i trećoj kući najvjerojatnije nisu ni postojali; budući da je riječ o jednostrukom nizu, te su kuće jamačno imale pristupe iz ulice Garište. Prozori na katovima kuća mahom su raspoređeni u po dvjema vertikalnim osima. Gotovo svi su uski, izduženi i završeni polukružnim lukovima. Karakterističnim oblikom među njima se ističe (romanička) bifora u zoni drugoga kata na pročelju treće kuće.

Neposredno nad pročeljima kuća dižu se jednolike kose plohe krovova. Dojmu vjerodostojnosti doprinosi nekoliko skicozno naznačenih detalja - stuba pred vratima druge kuće, uski pravokutni prozorčići potkrovlja pri vrhovima pročelja prve i treće kuće, dimnjak na krovu prve te konstrukcija luminara (krovnog prozora) s vlastitim dvoslivnim krovčićem nad krovom druge kuće.

Kuća na južnom obodu trga

Iza začelja, tj. svetišnog dijela zamišljene crkve sv. Roka diže se visok, kompaktan kameni zid koji je trg zatvarao s južne strane. Građen je jednolikim kamenim klesancima u pravilnim pojasevima. Njegova nerastvorenost i dojam monumentalnosti, proizišao iz crtačeva nastojanja da prikaže pravilnost njegove

¹³ Krune i njihovi poklopci spominju se u dokumentima iz kojih izvode donose R. Jeremić i J. Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika III*: 11, 27. Godine 1413. klesar Antun Marojević obvezao se oficijalima općinskih gradnji da će umjesto oštećene krune kod Samostana sv. Klare načiniti novu, a 1506. godine Malo vijeće naredilo je da se načine drveni poklopci za krune javnih cisterni u gradu, među inima i za one kod Samostana sv. Klare.

¹⁴ Prvi kat niži od gornjih etaža uobičajeno je obilježje dubrovačkih kuća, usp. Nada Grujić, *Kuća u Gradu*, Dubrovnik: Matica hrvatska, Ogranak Dubrovnik, 2013: 134, 253.

strukture, na prvi pogled navode na pomisao da je pripadao nekoj fortifikacijskoj građevini. Ipak, pozornijim je promatranjem nad tim zidom moguće uočiti shematski prikazan vrh pokrova od kupa kanalice što upućuje na zaključak da je posrijedi začelje neke kuće. Na tom se mjestu 1391. godine nalazila “kuća braće franjevac, nekoć u vlasništvu gospođe Filipe [de Mençe]”, spomenuta u odluci Malog vijeća kojom su precizirane dimenzije i točan položaj “cisterne kod puncjela”;¹⁵ južni zid cisterne trebao je od spomenute kuće biti udaljen 22 pedlja (oko 4,7 m).

U dnu kadra lijevo je i brid nešto niže kuće zabatno završenog sjevernog pročelja na južnoj strani Ulice od puča. Vidljivi dio njezina bočnog (zapadnog) pročelja (nad uskim prolazom koji ju je dijelio od kuće na južnom obodu trga) rastvoren je samo jednim pravokutnim prozorskim otvorom u zoni drugoga kata.

Crkva i samostan klarisa

U desnom dijelu crteža prikazan je sjeveroistočni ugao sklopa Samostana sv. Klare. Kadrom je obuhvaćen istočni dio crkve, s dubokim svetištem pravokutnoga tlocrta na koje se prema jugu nastavlja niži zid samostana. Crkva je jednostavno, jednobrodno zdanje, nalik crkvama propovjedničkih redova, visinom osjetno niža od kuća na suprotnoj strani trga.

Na zidovima crkve i samostana nacrtani su samo otvori prozora. Na zabatno završenom začelnom zidu apside su dvije monofore, a na sjevernom zidu jedna, nešto manja. Jednakim otvorom na istoj visini rastvoren je i zid ramena apside. Svi su prozori uski, izduženog vertikalnog formata, završeni polukružnim lukovima. Prikazani su posve stilizirano (bez kamenih okvira), s ugrađenim metalnim rešetkama i zasjenjenim svijetlim otvorima. Apsida i nešto šire tijelo jednako visokog, jedinog broda crkve natkriveni su zajedničkom konstrukcijom dvoslivnog krovišta. Nad vrhom zabata apside (čiji su zidovi završeni jednostavnim kamenim poklopnicama), na postolju u obliku kugle uzdiže se metalni križ, nalik onom nad svetištem crkve sv. Roka.

¹⁵ *Odluke dubrovačkih vijeća 1390.–1392.: 154: ... determinatum fuit quod fieri deb[e]at ipsa cisterna infra hos terminos, videlicet, incipiendo a parte pelagi fiat large sive distans a domo fratrum minorum Ragusii que fuit quondam domine Philipe, ubi debet remanere una via lata recta linea a domo dictorum fratrum usque ad murum cisterne predictae palmis vigintiduobus...*

Zid koji od apside vodi prema jugu rastvoren je dvjema monoforama u svom početnom dijelu (zacijselo prozorima sakristije). Pri vrhu zida je horizontalni kameni vijenac (oluk) na konzolama čija je visina očito odredila i visinu bočnog zida zamišljene crkve sv. Roka. Valja, k tomu, primijetiti da u vremenu nastanka crteža istočno krilo samostana nije sezalo južnije od začelnog zida spominjane kuće na južnom obodu trga.

Naposljetku, u prednjem planu crteža, sasvim desno, vidljiv je i tanji ogradni zid koji je od apside crkve sv. Klare vodio okomito prema sjeveru, prema Velikoj fontani.¹⁶ Taj zid omeđivao je južni dio otvorenog prostora pred Vratima od Pila koji je, zajedno s "četvrtinom" fontane, nekoć pripadao samostanu.¹⁷

Općenito se može ustvrditi da je autor crteža bio dorastao svom zadatku. Osim prilično korektnog perspektivnog skraćivanja, dojmu prostornosti, pa i ugođaju crteža, doprinosi i činjenica da su i zamišljena crkva i građevine koje su je okruživale prikazane pod svjetlom koje dopire s jugoistoka. Pročelje Sv. Roka i pročelja niza kuća na istočnoj strani trga stoga su sjenčana, i to gustom šrafaturom izvedenom tankim kosim linijama.

Sažetost u prikazivanju postojećih građevina zacijselo je intencionalna. Na nekoliko mjesta na kojima odlučuje detaljnije predočiti pojedine njihove detalje - primjerice, raster plohe zida iza crkve sv. Roka ili pokrov krovništva crkve sv. Klare

¹⁶ Ugovorom sklopljenim 1438. (R. Jeremić i J. Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika III*: 17) graditelj Velike fontane Onofrio della Cava obvezao se na tom mjestu načiniti pojilo za konje od klesanog kamena, "dugo koliko je od zida Svete Klare do prve stube Fontane" (*beverone uno longo quanto e delo muro di Santa Chiara per fina alo primo scalon della fontana*). Za francuske okupacije samostan je prenamijenjen u vojarnu, a zidom je ograđen i priključen vojarni cijeli prostor nad cisternom. O tome detaljnije, s pregledom dokumenata, vizualnih izvora i literature, vidi Krasanka Majer Jurišić i Edita Šurina, *Velika Onofrijeva fontana u Dubrovniku* [Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske sv. 16], Zagreb: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, 2016: 28. Potonji je zid na traženje konzervatora Josipa Gelčića uklonjen 1904. godine, v. Renata Novak-Klemenčić, »Dubrovniška velika fontana.« *Zbornik za umetnostno zgodovino* 39 (2003): 69, bilj. 26; 72, bilj. 33; K. Majer Jurišić i E. Šurina, *Velika Onofrijeva fontana u Dubrovniku*: 32-39.

¹⁷ Na zidu iste visine koji je od fontane vodio prema zapadu, tj. gradskom bedemu, nalazio se ulaz u samostan. Takvo je stanje prikazano na veduti Dubrovnika s polovice 17. stoljeća, danas u vlasništvu Društva prijatelja dubrovačke starine, v. Ljubo Gamulin, Denis Vokić i Danko Zelić, *Dubrovnik prije trešnje. Konzervatorsko- restauratorski radovi i interpretacija slike* [katalog izložbe]. Dubrovnik: Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016: 21.

- crtač ih ne dovršava. Isto tako, i kosine krovova kuća na istočnom dijelu trga naznačene su tek sumarno, tankim usporednim linijama.

Sve u svemu, arhitektonskih je pojedinosti na crtežu manje no što bi se to moglo očekivati s obzirom na razmjerno velik format i krupno mjerilo prikaza. Najprimjetnija je iznimka u tom pogledu prilično detaljno nacrtan zvonik na preslicu zamišljene crkve. Čak i ako se zanemari visoko postavljeno očište, nezgrapjan je i evidentno predimenzioniran. Od mjesta na kojem izranja iz zabata pročelja do križa na vrhu zvonik je visok gotovo kao cijelo glavno pročelje crkve koje ga nosi!

Pomnijim promatranjem uočava se, nadalje, da ni samo pročelje nije posve simetrično; portal, rozeta i zvonik pomaknuti su udesno u odnosu na središnju os. Na istočnom pročelju crkve zakošena profilacija sokla, k tomu, teče bez prekida između pristupnih stuba i praga bočnog portala. Treba ukazati i na ne sasvim jasno predočen prostorni odnos crkve i samostana; čini se da je bočna stranica Sv. Roka od samostanskog zida trebala biti udaljena za širinu, tj. istak kamenog vijenca oluka.

Crtaču se, naposljetku, potkrala i jedna pogreška u perspektivnom prikazivanju: podnožje zida kuće iza Sv. Roka istaknuto je u odnosu na građevinsku liniju susjedne kuće (u Ulici od puča), dok je vrh tog istog zida iza ravnine njezina pročelja. Taj detalj onemogućuje točniju rekonstrukciju tlocrtnog opsega zamišljene crkve jer ostavlja otvoreno pitanje njezine duljine, odnosno pružanja apsidalnog dijela prema jugu. Zid iza crkve sv. Roka bio je po svemu sudeći ipak uvučen u odnosu na pročelja kuća na južnom obodu Ulice od puča, kao što je to i zid današnje kuće na tom mjestu koja, pak, tlocrtom odgovara objektu prikazanom na planu katastarske izmjere iz 1837. godine.¹⁸

“Projekt” crkve

Prije no što se upustimo u razmatranje o svrsi i vremenu nastanka crteža, valja reći još nekoliko riječi o arhitektonskom rješenju zamišljene crkve sv. Roka. Ono se doima prije svega tradicionalnim, a u oblikovnom smislu ne odviše ambicioznim, pogotovo ima li se na umu relativna važnost lokacije i blizina drugih monumentalnih građevinskih struktura uz glavna gradska vrata,

¹⁸ Reprodukciju v. u: K. Majer Jurišić i E. Šurina, *Velika Onofrijeva fontana u Dubrovniku*: 23.

na početku glavne gradske ulice (samostana klarisa i franjevac, Velike fontane). Građevina se ne ističe ni svojom veličinom, a strukturalni su joj elementi svedeni tek na one najnužnije.¹⁹

Kada je riječ o stilskim obilježjima, nije dvojbeno da prikazana crkva svojom “elementarnom” arhitektonskom shemom pripada srednjovjekovnoj (gotičkoj) tradiciji. Tlocrtne joj proporcije iz crteža nije moguće pouzdano utvrditi zbog već spomenute nedosljednosti u perspektivnom prikazu zida iza crkve, a apsida (koja se, dakako, na crtežu ne vidi) zacijelo je trebala biti polukružna.

U gotičkoj su tradiciji i oblici otvorâ zamišljene crkve - prozorske ruže i dviju pravokutnih vrata jednostavnih okvira s lunetama koje, međutim, umjesto šiljastih imaju polukružne lukove. Takve su crkve u Dubrovniku, unutar zidina i u okolici grada, pa i širom teritorija Republike, građene stoljećima, tek s razlikama u proporcijama, artikulaciji zidnih ploha te oblikovanju i obradi otvora što ih je, razumljivo, donosilo vrijeme. Posrijedi je tipski obrazac jednostavne jednobrodne crkvene građevine koji ni svojim postankom, ni proširenošću, pa ni trajanjem nije vezan uz urbani prostor. Uz one do danas sačuvane u gradu i predgrađu (primjerice Sv. Đurđa u Pilama, Sv. Andrije na Pilama), mnoge je nestale crkve tog tipa moguće razabrati i na panoramskoj veduti iz sredine 17. stoljeća nazvanoj *Dubrovnik prije trešnje*.²⁰ U odnosu na gusto urbano tkivo koje ih okružuje njihovo su najvažnije razlikovno obilježje upravo zvonici na preslicu. Ti se “znaci raspoznavanja” razabiru, primjerice, nad Sv. Nikolom na Prijekom i Sv. Jakovom u Ulici od puča (preslicu jednake sheme dobit će i crkva sv. Josipa koja ju je zamijenila).

Kako, međutim, protumačiti zvonik na preslicu zamišljene crkve sv. Roka, ujedno i njezin najizrazitiji arhitektonski akcent, koji bi sa svojom masivnom zidanom konstrukcijom više, kako se čini, pristajao nekoj ruralnoj crkvi na udaljenom dijelu dubrovačkog teritorija, nego crkvi na eminentnom položaju u gradu? Moguće je pretpostaviti da je oblik zvonika na crtežu proizišao iz neposredno proživljenog iskustva, tj. iz svijesti o sudbini analognih montažnih konstrukcija (sastavljenih od klesanih kamenih elemenata) u potresu 1520. godine.

¹⁹ Sve što se može učiniti kao “višak” - još jedna vrata na bočnom pročelju i trostruka umjesto jednostruke preslice - zacijelo je, s obzirom na predmnijevane funkcije crkve, također bilo dio tog minimuma; pritom pomišljamo na mogućnost da je bilo predviđeno prolaženje procesije kroz crkvu.

²⁰ Danko Zelić, »52. Nepoznati slikar, *Veduta Dubrovnika*, 17. stoljeće.« [kataloška jedinica] u: *Sveto i profano. Slikarstvo talijanskog baroka u Hrvatskoj* [katalog izložbe], ur. Radoslav Tomić. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2015: 236-238.

Kako god bilo, uspoređivanje arhitektonsko-stilskih obilježja zdanja prikazanog na crtežu s dubrovačkim crkvama podignutim o državnom trošku u približno istom vremenu, između trećeg i petog desetljeća 16. stoljeća, ne doima se odviše obećavajućim. U prvom redu stoga što razmjerno dobro poznati historijati gradnji Sv. Spasa, Navještenja kod Vrata od Ploča, pa i Sv. Roka²¹ pokazuju da su jedina čvrsta polazišta prije otvaranja gradilišta bila lokacija i visina proračuna odobrena za gradnju. Konačni su rezultati, međutim - o čemu na svoj način svjedoči svako od tri spomenuta zdanja - bivali determinirani tijekom same gradnje, ponajprije djelovanjem raznolikih, nepredvidljivih, nerijetko i "otegotnih" okolnosti, ali i odlukama različitih aktera uključenih u procese građenja. Stoga ni pretpostavka da je za arhitektonsko oblikovanje cjeline i detalja presudan bio odabir graditelja/izvođača neće uvijek biti u cijelosti točna, premda se doima posve logičnom. Da je tako, pokazuje usporedba između Sv. Spasa i Navještenja, dviju crkava čija je gradnja započela u razmaku od petnaestak godina (1520. odnosno 1533), a povjerena je graditeljsko-klesarskoj radionici Andrijića. Premda im je arhitektonski program bio sličan, ishodi su prilično različiti; štoviše, starija je crkva (Sv. Spas) u stilskom pogledu nedvojbeno inovativnija. Zanimljivo li (jedva usporedivu) urbanističku i simboličku važnost njihovih lokacija, za oblička koja će naposljetku dobiti ta zdanja najvažnijom se u svjetlu podataka sačuvanih u dokumentarnim izvorima čini uloga nadstojnika gradnje (oficijala), u načelu imenovanih poslije donošenja odluka o lokaciji i proračunu.

Drugim riječima, rasprava o arhitektonskim svojstvima zamišljene crkve sv. Roka odводи nas u krivom pravcu; zdanje što ga vidimo na crtežu nije konkretna nego "arhetipska" crkva. Svrha crteža nije, naime, ni bila prezentirati *arhitektonski projekt*, nego pružiti vizualnu simulaciju građevine na jednoj od njezinih mogućih, točnije, razmatranih lokacija. Nema sumnje da je crtež - na što upućuju i njegove, već istaknute, prilično velike dimenzije, ali i arhivski podaci o kojima će biti riječi u nastavku ovoga teksta - bio načinjen da posluži kao vizualna podloga za raspravu i odlučivanje o lokaciji crkve u Vijeću umoljenih. U fokusu je crtača stoga prije svega bio urbanistički moment, poglavito odnos volumena zamišljene novogradnje prema postojećim građevinama.

²¹ Cvito Fisković, *Naši graditelji i kipari XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku*. Zagreb: Matica hrvatska, 1947: 141-144 (Sv. Spas); 154-155 (Navještenje); 96-97 (Sv. Rok).

Vrijeme, povod i svrha nastanka crteža

Kada je riječ o dataciji crteža, kontekst u kojem je pronađen - u prilogu knjige sa zapisima iz 1489-92. godine - ne čini se relevantnim za raspravu o vremenu njegova nastanka, prije svega zato što se nijedna odluka Vijeća umoljenih u tom svesku ne može povezati sa sadržajem prikaza. Po svemu sudeći, crtež je načinjen znatno kasnije, a na mjesto na kojem se nalazi danas dospio je igrom slučaja.

Odluka o tome da se u Dubrovniku o javnom trošku podigne crkva posvećena sv. Roku donesena je, naime, u Vijeću umoljenih 15. prosinca 1526. godine, u punom jeku smrtonosne epidemije kuge.²² Senatski je zaključak imao za cilj ponajprije odvratiti od Dubrovnika neposrednu prijetnju ("gnjev Božji i bič pošasti"); otpočinjanje gradnje tada, dakako, nije bilo moguće.²³

Početak 1527. blagdan sv. Roka uvršten je u kalendar državnih svetkovina,²⁴ ali zbog velikog pomora stanovništva i složenih okolnosti u godinama poslije prestanka kuge,²⁵ o gradnji svečeve crkve Vijeće umoljenih raspravljat će ponovno tek pet godina kasnije, u veljači 1532.²⁶ Za ispunjenje kolektivnog

²² *Pro capella Sancti Rochi. Prima pars est de construendo et fabricando expensis comunis nostri unam capellam sub vocabulo et ad honorem et laudem Dei et gloriosi confessoris Sancti Rochi ut eius meritis et intercesione clementia Divina repellat a nobis suam iram et flagellum pestilentie. Per: XXXXVI; contra: VIII (Acta Consilii Rogatorum, sv. 38, f. 191r).*

²³ Štoviše, zabrana započinjanja novih gradnji bila je jedna od uobičajenih mjera u vremenima izvanrednog stanja zbog kuge, primjerice u odlukama providnikā grada od 15. listopada 1527. o reduciranju ovlasti Vijeća umoljenih (koje je funkcioniralo sa smanjenim brojem vijećnika): ... *el qual Consegljo diminuto non possa levare denari delli depositi del comun ... ne fare nova fabrica (Acta Consilii Rogatorum, sv. 38, f. 284r).* Dokument je objavio Josip Lučić, »Arhivska građa o kugi u Dubrovniku godine 1526-1527. i obitelj Držić.« *Rasprave i građa za povijest znanosti HAZU*, [knj.] VII, [Razred za medicinske znanosti knj.] 3 (1992): 53.

²⁴ Nella Lonza, *Kazalište vlasti. Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*. Zagreb - Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2009: 282-283.

²⁵ Općenito o Dubrovniku u godinama poslije Mohačke bitke v. Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808, sv. II, Od 1526. do 1808*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980: 7-19, a o utvrđivanju grada nakon pada Jajačke banovine (1528) i Budima (1529) vidi Lukša Beritić, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1955: 130-132.

²⁶ *Prima pars est de deliberando in presenti consilio super loco in quo est construenda cappella divi Rocchi et super expensis faciendis in dicta cappella. Per: XXXVIII; contra: IX. (Acta Consilii Rogatorum, sv. 41, f. 32v; 19. veljače 1532.).*

zavjeta tada je odobren trošak u iznosu do 300 dukata,²⁷ a zadaća traženja najprikladnije lokacije za crkvu u nastavku je sjednice povjerena knezu i Malom vijeću kojima je naloženo da o tome izvijeste Vijeće umoljenih.²⁸ Oni to, po svemu sudeći, nisu učinili do proljeća sljedeće, 1533. godine,²⁹ kada je pitanje gradnje Sv. Roka ponovno aktualizirano novom pojavom kužne pošasti u Dubrovniku.

U Vijeću umoljenih 11. travnja 1533. jednoglasno je obnovljen zavjet o gradnji crkve iz 1526. Unatoč činjenici da njezina lokacija još uvijek nije bila utvrđena, glasanjem su toga dana među senatorima izabrana trojica oficijala koji će se “smjesta prihvatiti gradnje (...) čim prođe sadašnja zaraza, odnosno pošast”.³⁰ Nedugo potom, potkraj svibnja iste godine, odlučivši da se u Dubrovniku radi Bogorodičina zagovora u borbi protiv kuge izgradi još jedna nova crkva, posvećena Navještenju,³¹ Vijeće umoljenih konačno je pristupilo i izjašnjanju o lokaciji Sv. Roka. Između dvije ponuđene solucije odabrana je ona da se zdanje podigne *sub ecclesia Sancti Salvatoris*.³² Za taj se prijedlog izjasnilo 29 od 32 nazočna senatora, pa protuprijedlog da se crkva gradi “kod crkve sv. Klare nad cisternama” (*prope ecclesiam Sanctae Clarae supra cisternas*) - tj. upravo na lokaciji prikazanoj na crtežu - nije ni stavljen na glasanje. Nadnevak tog zaključka, 29. svibnja 1533. godine, nedvojbeno je stoga gornja vremenska granica za nastanak crteža.

²⁷ *Prima pars est de expendendo in construenda dicta cappella divi Rocchi a ducatis trecentis infra. Per: XXXIII; contra: IX. [Secunda pars est de expendendo in dicta cappella a ducatis ducentis quinquaginta infra. cancell.] (Ibid).*

²⁸ *Prima pars est de dando libertatem domino rectori et consilio quod possint videre in quo loco intra civitatem nostram esset aptius edificare dictam cappellam divi Rocchi et reportare in presenti consilio. Per: omnes; contra: I. [Secunda pars est de declarando dictum locum in presenti consilio. cancell.] (Ibid).*

²⁹ Ni u registrima odluka Malog vijeća u navedenom vremenskom intervalu, između 19. veljače 1532. i 29. svibnja 1533, nema zapisa o tome da je slijedom naredbe Vijeća umoljenih išta poduzeto.

³⁰ *Prima pars est de creando in presenti consilio tres officiales qui statim debeant ponere manum ad fabricam templi divi Rocchi quum primum destiterit presens infestio sive pestilentia. Per: Omnes. (Acta Consilii Rogatorum, sv. 41, f. 195v). Za oficijale su izabrani Marin Đurov Goze, Miho Valentinov Sorgo i Frano Pankracijev Benessa.*

³¹ *Acta Consilii Rogatorum, sv. 41, f. 208r.*

³² *Prima pars est de declarando quod templum divi Rocchi edificari debeat sub ecclesia Sancti Salvatoris cum consensu nostri archiepiscopi. Per: Omnes; contra: III. [Secunda pars est quod dictum templum edificari debeat prope ecclesiam Sanctae Clarae supra cisternas. cancell.] (Acta Consilii Rogatorum, sv. 41, f. 208v).*

Zamisao o lokaciji crkve sv. Roka kod crkve sv. Klare definitivno je, dakle, odbačena 1533. godine, ali, kao što je poznato, ni odluka o gradnji *sub ecclesia Sancti Salvatoris* (na koju se god lokaciju u gradu to odnosilo)³³ naposljetku nije provedena u djelo. Do otvaranja gradilišta - u Ulici od Domina (danas Za Rokom), u nedalekom trećem bloku kuća južno od Ulice od puča, tj. tridesetak metara zračne linije jugoistočno od mjesta predloženog na crtežu - proteći će još desetak godina.

Crtež koji je predmet ovog rada najvjerojatnije je, dakle, nastao slijedom zaključka Vijeća umoljenih iz 1532, kako bi istom tijelu poslužio kao vizualna podloga pri odlučivanju o mjestu crkve, točnije kao ilustracija jedne od mogućih solucija.

Uz različite nedaće koje su priječile ispunjenje senatskog zavjeta iz 1526. godine, glavni je razlog odlaganju početka gradnje, sve do 1543. godine, nedvojbeno bilo bezuspješno traganje za primjerenom lokacijom. U gusto izgrađenom gradu nije bilo nimalo jednostavno pronaći mjesta za interpolaciju, pogotovo zato što je za učinkovitost zagovora sveca zaštitnika od kuge bilo ključno da crkva bude u neposrednoj blizini gradskih vrata, locirana, dakle, prema istom obrascu po kojemu je na istočnom ulazu u grad 1466. podignuta crkva sv. Sebastijana. Da Dubrovnik nije zahvatio potres 1520. godine, poslije kojega je na slobodnom prostoru kod franjevačke crkve podignuta crkva Sv. Spasa, Sv. Rok bi zacijelo bio izgrađen upravo na njezinu mjestu (također nad starijom cisternom!).³⁴

³³ Premda se na prvi pogled nameće pomisao da je riječ o crkvi Sv. Spasa, ona se u dokumentarnim izvorima tog doba ne naziva *ecclesia Sancti Salvatoris*, nego *ecclesia* (ili *templum*) *Ascensionis Domini nostri Iesu Christi* (*Acta Consilii Rogatorum*, sv. 40, f. 124r, 1530. godine; sv. 41, f. 125r, 1532. godine) ili *ecclesia Sancti Spassi* (*Acta Consilii Rogatorum*, sv. 40, f. 154v, 1531. godine). Stoga je najvjerojatnije riječ o crkvi Sv. Spasitelja nasuprot Kneževu dvoru, usp. L. Beritić, »Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku [I].« *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10 (1956): 61-62.

³⁴ Odluka o lokaciji crkve Sv. Spasa *in cortino contiguo monasterio fratrum minorum ubi est cisterna cum sabulo* donesena je 24. svibnja 1520. (*Acta Consilii Rogatorum*, sv. 35, f. 228v). Cisterna pred zapadnim pročeljem franjevačke crkve (*cisterna fratrum minorum*) izgrađena je 1388-1389, neposredno prije započinjanja gradnje cisterne kod samostana klarisa, usp. R. Jeremić i J. Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika I*: 37; *III*: 10, te *Odluke veća Dubrovačke Republike II*: 488, 524, 535, 571, 577.

Zaključak

Osim zbog činjenice da je jedini sačuvani izvor svoje vrste iz doba Dubrovačke Republike, crtež s nerealiziranim prijedlogom lokacije crkve sv. Roka važan je i zato što sadrži autentične, do danas ni na koji drugi način poznate podatke o izgledu jednog gradskog predjela u prvoj trećini 16. stoljeća - trga južno od Velike fontane, u neposrednoj blizini glavne gradske ulice, Place, i elevacijama građevina na čijim su temeljima u obnovi poslije potresa i požara 1667. godine podignuta današnja zdanja. Taj urbani ambijent nije adekvatno predočen ni na jednoj od povijesnih veduta, odnosno panoramskih prikaza Dubrovnik na kojima je grad najčešće sagledavan iz povišenog očišta s južne, morske strane.³⁵ U skladu sa zakonitostima tzv. značenjske perspektive, na svim ranonovovjekovnim "portretima" Dubrovnik urbanistička je struktura prostora unutar zidina slikana, naime, "od istoka prema zapadu", što je rezultiralo karakterističnim izobličenjima u predočavanju stanja na njezinu zapadnom obodu. Nasuprot pomno prikazanim glavnim svjetovnim i crkvenim zdanjima grada-republike u istočnom dijelu urbanog areala, suženim prostorom pred Vratima od Pila dominira Velika fontana (kao jedan od glavnih ikonografskih atributa i simbola grada redovito je višestruko predimenzionirana), dok su volumeni prostranih samostanskih sklopova franjevac i klarisa deformirani, neproporcionalno smanjeni i stiješnjeni uz gradski zid.³⁶

Na kraju, kako žanrovski odrediti crtež koji je predmet ovog rada? Današnjim bismo ga jezikom nazvali idejnim prijedlogom lokacije. U vremenu u kojem je nastao mogao je biti nazvan bilo kojim od generičkih termina pod kojima se spominju nacrti, crteži, projekti i sl. (*designum, designamentum, modellum, exemplum* itd). Ipak, igrom slučaja u arhivskoj građi iz bliskog vremena nalazimo vrlo dobru analogiju i još adekvatniji latinski naziv. Štoviše, istoga dana (29. svibnja 1533. godine) kada je odbijen prijedlog da se Sv. Rok gradi na mjestu prikazanom na crtežu, u Vijeću umoljenih se raspravljalo o lokaciji crkve Navještenja.³⁷ Zaključeno je da se to zdanje podigne pokraj crkve

³⁵ Uz spomenutu sliku u vlasništvu Društva prijatelja dubrovačke starine (v. bilj. 17), riječ je o prikazima grada na oltarnoj pali u Samostanu sv. Dominika i veduti u Dubrovačkim muzejima / Kneževu dvoru, v. kat. jedinice Simona Carotenuto, »Antonio De Bellis, *Bogorodica u slavi sa sv. Vlahom i sv. Franjom Asiškim*.«; D. Zelić, »Nepoznati slikar, *Veduta Dubrovnik s okolicom*, 18. stoljeće.«, u: *Sveto i profano. Slikarstvo talijanskog baroka u Hrvatskoj*: 233-234; 239-241.

³⁶ Isto vrijedi i za tlocrte navedenih sklopova na planu Dubrovnik iz oko 1600. godine u to-rinskom arhivu.

³⁷ *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 41, f. 208r.

sv. Luke (kod Vrata od Ploča) *secundum visionem presentatam in presenti consilio*, doslovce “prema viziji”, točnije vizualizaciji građevine na toj lokaciji koja je prethodno predložena u Vijeću. *Visio* ili vizualizacija crkve sv. Roka koja je, nasreću, sačuvana - za razliku od vizualizacije crkve Navještenja, ali i mnogih drugih koje se izriječkom ili implicitno navode u dokumentarnoj građi - jedino je opipljivo svjedočanstvo važnosti uloge što su je u procesima odlučivanja u Vijeću umoljenih imali vizualni materijali.

Dodatak

Dokument o prvoj (?) inicijativi za gradnju crkve i utemeljenje bratovštine Sv. Roka

Među slobodnim listovima uloženim u knjigu u kojoj je pronađen crtež koji je predmet ovog rada nalazi se još jedan neuočeni dokument - zamolba kojim skupina Dubrovčana od Vijeća umoljenih traži dopuštenje za gradnju crkve sv. Roka i osnivanje istoimene bratovštine (v. Prilog).³⁸

U obrazloženju na početku teksta navodi se da “zaslugom i zagovorom svetaca Božja providnost iz dana u dan u mnogim slavnim gradovima svijeta uslišava glasove vapijućih koji poglavito pate zbog preokrutne kuge” te da za “mnoga čuda” koja se događaju treba zahvaliti upravo zagovorima sv. Roka. Molitelji stoga od Senata traže da im se dopusti izgraditi crkvu posvećenu tom svecu i da joj se odredi lokacija. Predviđajući da će zdanje privlačiti mnoštvo vjernika, ističu da bi to mjesto svakako trebalo biti “dolično i prostrano” (*honesto et commodo*). Premda se izriječkom ne navodi da bi crkva trebala biti unutar gradskih zidina, to je moguće zaključiti iz završnog dijela teksta. Ondje se iskazuje nada da će gradnja započeti što prije te da će “ovaj blagoslovljeni grad [Dubrovnik], imajući kao čuvare kod jednih vrata Svetoga Sebastijana, a kod drugih Svetoga Roka, poživjeti u zdravlju i bez okrutnog biča kuge”. Kao ni crtež, ni taj dokument, nažalost, nije datiran, a redak s imenima (trojice?) molitelja iz nekog je razloga toliko pomno precrtan da su imena postala posve nečitljiva.

Premda činjenica da je zamolba za gradnju crkve sv. Roka pronađena gdje i crtež čini najlogičnijom pomisao da su dva dokumenta povezana, analiza njezina sadržaja ne govori tomu u prilog. Prvo, zanemarimo li općenitu težnju da crkva protukužnog sveca bude u blizini gradskih vrata, u zamolbi se ne sugerira nijedna konkretna lokacija. Drugo, ništa u tekstu zamolbe ne upućuje na to da bi joj neposredni povod bio pojava pošasti, tj. da je napisana u vremenu kužne epidemije; inicijatori se, naprotiv, pozivaju na ono što se u to doba običavalo u slavnim svjetskim gradovima. Treće, i najbitnije, za plan se ne traži financijska potpora vlasti, a budući da se molitelji niti jednom riječju ne osvrću na odluku kojom se Vijeće umoljenih 1526. godine obvezalo na gradnju

³⁸ *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 26 (1489-1492).

crkve, zamolba je vrlo vjerojatno napisana prije tog datuma. Ako je tako, to bi značilo da prva inicijativa za gradnju Sv. Roka u Dubrovniku nije potekla od vlasti, nego od skupine građana koji su zamislili da crkva bude i sjedište bratovštine koju su naumili osnovati.

Budući da, kao što je već rečeno, niti u jednom zapisu u knjizi zaključaka Vijeća umoljenih iz 1489-92. nema riječi o crkvi sv. Roka, i za taj dokument vrijedi isto što i za crtež: po svojoj prilici zamolba je nastala kasnije, a u svezak je dospjela slučajno. Kako stoga protumačiti činjenicu da su dva dokumenta, koja svaki na svoj način svjedoče o nastojanjima da se podigne crkva sv. Roka u Dubrovniku, pronađena zajedno? Za pretpostaviti je da su oba bili dio istog *dossiera*, skupa dokumenata koji je obuhvaćao i druge slične, u međuvremenu izgubljene, materijale.

Prilog

s.d., Zamolba kojom skupina Dubrovčana (čija su imena u dokumentu naknadno precrtana) od Vijeća umoljenih traži suglasnost za gradnju crkve i utemeljenje bratovštine Sv. Roka

Signori magnifici,

perche per experientia alla zornata in diversi et famosi luogi del mundo la clementia divina exaudisse le voxe et chridi de li populi in le lor tribulatione maxime de la crudelissima peste per meriti et intercessione de li soi sancti, et perche al di de hogi sopra cio se vedeno molti miraculi per la intercessione de Sancto Rocho cercha la dicta peste, per tanto algune devote persone havemo deliberato, concorendo perho la benediction et consentimento de le Signorie Vostre, et quelle consignandone el luogo de far et fabricar una chiesa over capella sub vocabulo et ad honor et reverentia del glorioso Sancto Rocho et principiar et fondar una fraternita del dicto glorioso Sancto Rocho, solum zerchamo lo consentimento de le Signorie Vostre et che per quelle ne sia consignato in la citta luogo commodo dove dicta fabrica se possa far. El qual luogo noy acceptaremo dove per la Signoria Vostra ne sera consignato, ma ad quella recordamo chel luogo voria esser honesto et commodo per el gran concorso che sera di tuta la citta per grande devotione alla dicta chiesa over capella. Et supplicamo di presta risposta azo che cum nome de Dio et del dicto glorioso sancto se possa cum presteza poner mane alla dicta fabrica che, speramo in Dio, havendo ad una porta Sancto Sebastiano et altra porta Sancto Rocho per guardiani, questa benedetta citta passara cum sanita et senza el crudel flagello de la peste.

(*Acta Consilii Rogatorum*, ser. 3, sv. 26, uloženi list, Državni arhiv u Dubrovniku).

A 1532/1533 OUTLINE DESIGN DRAWING OF THE CHURCH OF ST ROCH IN DUBROVNIK

DANKO ZELIĆ

Summary

The article deals with an unsigned and undated perspective drawing containing the outline design of the church of St Roch in Dubrovnik. Even though the idea was not realized, this drawing, recently discovered in the State Archives in Dubrovnik, is indeed the only surviving piece of evidence of its kind from the period of the Dubrovnik Republic.

The church proposed by the drawing was planned at the far end of the square (today Poljana Paska Miličevića), in the immediate vicinity of the west city entrance (Pile Gate). It appears as a simple, rectangular-plan structure with two doors on visible façades. The main (north) portal features a rose window, while the gabled front of the church is surmounted by its most conspicuous architectural feature—the massive gabled bell-cot with three arched openings.

Although the design of the present church of St Roch (that would eventually be built between 1542 and 1555 on another location) differs considerably from the outlined building, it is important to stress the documentary value of visual data regarding the elevations of surrounding structures. As a matter of fact, the drawing in question is a unique testimony of the previous appearance of an otherwise unknown urban environment that has since been profoundly altered, mostly due to the damages caused by the Great Earthquake of 1667. Thus, the drawing reveals that the church of St Roch was actually intended to be built in an open area above the south part of a vast public cistern constructed under the square. The buildings surrounding the square, albeit schematically rendered, may be clearly discerned—a row of medieval houses to the left, a late-thirteenth-century church with the monastery of the Order of St Clare to the right, as well

as, behind the apse of the proposed church, a compact masonry wall, i.e. the rear façade of a house on the farthest side of the square.

In considering the dating of the drawing, it should be noted that during the Black Death of 1526, the Senate of the Dubrovnik Republic (*Consilium Rogatorum*) had made a solemn commitment to build a church dedicated to St Roch. Over the next few years the vow was renewed several times, but the whole project came to be hindered by the lack of an appropriate location. Ideally, the church dedicated to a holy protector against the plague was usually positioned near the city gate. In February 1532, the Senate elected three officials in charge of construction and at the same time assigned the Rector and his Minor Council the task of finding the most adequate site. In May of the following year, the Senate voted against the proposition by which the church of St Roch was to be built “above the cistern beside the monastery of St Clare”. It is therefore most probable that the drawing under consideration was drafted between February 1532 and May 1533, in order to serve as a sort of visual aid in the decision-making process, i.e. as a visual simulation of one of the proposed solutions. In that respect, the depicted church should be regarded as a representation of a generic building rather than an actual architectural design.